

**ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗДО:
МОДЕЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У СУЧАСНИХ
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

**PROFESSIONAL AND VALUE ORIENTATIONS OF FUTURE PEDAGOGES OF
PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS: MODELING OF THE EDUCATIONAL
PROCESS IN MODERN INSTITUTIONS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION**

У статті автором представлено окремі приклади концептуальної позиції, що була врахована під час розробки і реалізації експериментального етапу дослідження.

Його цілепокладали на визначення особливостей та окреслення шляхів актуалізації професійно-ціннісних орієнтацій у закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійно-ціннісні орієнтації, мотивація, майбутні педагоги, системо утворюючі компоненти.

In the article the author presents separate examples of conceptual position that was taken into account during the development and implementation of the experimental stage of the research.

His goal was to determine the features and outline ways to update professional-value orientations in higher education institutions.

It is proved that an important factor in the regulation and determination of the personality motivational sphere is the formation of students' professional and value orientations.

By its content, the professional-value orientation is characterized by a dynamic structure. It is formed by the components presented in the article that ensure the relevance and attractiveness of the values of the pedagogical profession for students, the motivation of their actual behavior and the specifics of the educational activity.

The author is guided by the fact that before the beginning of studying, every student should have already formed a hierarchy of pedagogical values in the context of professional orientation under the influence of such a factor as moral values.

The article presents some examples of a conceptual position that we have taken into account in the development and implementation of an experimental phase of the study.

Purposeful arbitrary activity of the future teacher in which his attitude to the real world of things, people, living conditions, social phenomena is realized are the basis of subjective existence, in particular professional pedagogical activity. From the level of formation of professional-value orientations, dependent success, reliability, productivity, the final result of action (activity), including vocational and pedagogical. Thus, by developing personal qualities, as mentioned above, we directly influence the formation of professional-value orientations and ensure the development of the individual as a whole.

The issue of updating professional-value orientations of students appears one of the most important at the present stage. This is evidenced by the state of the problem we have raised in the writings of European and Ukrainian scholars, the availability of multi-dimensional author concepts and approaches to their solution and ways of practical implementation in the real activity of educational institutions of all levels.

Key words: professional-value orientations, motivation, future teachers, system-forming components.

Актуальність дослідження: Важливим фактором врегулювання і детермінації мотиваційної сфери особистості, що зумовлює такі її якості, як цілісність, надійність, визнання певних принципів та ідеалів, спрямованість потреб й інтересів, послідовність поведінки і діяльності; чи як складний процес активного засвоєння і реформування знань про майбутню професію, який зумовлює внутрішній саморозвиток особистості в умовах певної соціокультурної ситуації, розглядаємо формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів.

За своїм змістом професійно-ціннісна орієнтація вирізняється динамічною структурою, а її системоутворюючими постають ціловий, когнітивний (теоретичний), мотиваційно-ціннісний (емоційний), технологічний, (практико-професійний), рефлексивний (самоаналіз, самооцінка), результативний компоненти, що забезпечують відповідність значущості й привабливості для студентів цінностей педагогічної професії, мотивацію їх реальної поведінки та згідно особливостей навчальної діяльності.

Ми орієнтуємось на те, що до початку навчання у ЗВО у кожного студента повинна бути вже сформована ієрархія педагогічних цінностей у руслі професійної орієнтації під впливом такого фактору, як моральні цінності. У статті представлено окремі приклади концептуальної позиції, що була нами врахована під час розробки і реалізації експериментального етапу дослідження.

Його цілепокладали на визначення особливостей та окреслення шляхів актуалізації професійно-ціннісних орієнтацій у закладах вищої освіти.

Для досягнення мети конкретизували сформульовані завдання констатувального етапу експерименту. Їх убачали у тому, щоб по-перше:

- визначити рівень сформованості моральних цінностей студентів IV курсів закладів вищої освіти України, які охоплені дослідженням;
- по-друге, окреслити чинники впливу, що визначають спрямованість учасників педагогічного процесу на визнання соціально-особистісної цінності професійної діяльності вихователя дітей дошкільного віку;
- по-третє, оптимізувати впровадження моделі формування моральних цінностей майбутніх вихователів відповідно до розробленої нами моделі педагогічного процесу на формувальному етапі дослідження.

Основний виклад матеріалу: Дослідженням охопили студентів IV-V курсів спеціальності “Дошкільна освіта” ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Мукачівського гуманітарного університету, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Рівненського державного гуманітарного університету, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк).

Основними джерелами одержання об’єктивної інформації використано:

- державні законодавчі та нормативні документи, поточні навчальні плани і програми роботи; звітна та методична документація викладачів, матеріали студентських і педагогічних науково-практичних конференцій, які відбувалися у закладах вищої освіти впродовж наукового дослідження.

Загалом, за спеціальною вибіркою було опитано 50 викладачів різних кафедр, 520 студентів означеного напрямку підготовки.

Першоджерелами одержання суб’єктивної інформації обрано:

- анкетування студентів і викладачів; опитування – інтерв'ювання студентів і викладачів; спостереження і аналіз особливостей організації навчально-виховного процесу у ЗВО.

Для вирішення першого завдання дослідження на констатувальному (діагностичний) етапі експерименту проведено широкомасштабний соціологічний моніторинг задля визначення рівнів сформованості та встановлення загальної динаміки формування індивідуальних моральних цінностей як фактору впливу на професійно-ціннісні орієнтації студентів-майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

У процесі моніторингу нами використано методики відповідно до завдань дослідження. А саме:

- складання розгорнутого соціально-демографічного і професійно-кваліфікаційного портрету студента педагогічного фаху;
- характеристика професійної діяльності і професійного зростання майбутніх вихователів ЗДО впродовж I-IV курсів навчання;
- аналіз орієнтації студентів та викладачів на ухвалення професійно-ціннісних установок щодо навчальної і майбутньої педагогічної практичної діяльності у мінливих соціо-економічних та соціо-культурних умовах.

Під час з'ясування загальної спрямованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх вихователів для нас особливо значущими були такі критерії її оцінки:

- надання студентами переваг (домінант) у виборі *основних моральних цінностей*, характерних для їхнього індивідуального і групового вибору;
- з'ясування рівня знань студентів щодо їх сутнісної характеристики для *професійно значущих якостей педагога-дошкільника*;
- виявлення чинників впливу на формування співвідношення між ідеальним образом вихователя дітей дошкільного віку та індивідуальною особистісною характеристикою.

Відносно першого показника критерієм оцінки моральних цінностей студентів обрано методику вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокича, керуючись тим, що кожній загальнолюдській моральній цінності відповідає визначена особистісна якість. Тобто, інтеріоризація тієї чи іншої загальнолюдської цінності виявляється у сформованості відповідних якостей особистості.

Для оцінки другого і третього показників вважали за можливе використати метод анкетного опитування студентів, пропонуючи висловити своє ставлення до моральних цінностей як фактору впливу на професійно-значущі якості педагога. На основі одержаних даних здійснено ранжування тих домінант студентів, на яких вони наголошували, як на важливих для педагога у фаховій діяльності.

Задля уточнення місця моральних цінностей у професійному становленні студентів означеного напрямку підготовки, а також їхнього ставлення до опанування загальнолюдськими цінностями здійснено анкетування. Під час його організації та проведення враховано той факт, що процес індивідуального розвитку студентів уміщує низку особистісних прагнень і цілей, основою яких розглядали цінності, і, насамперед, моральні. По цьому брали до уваги вікові особливості молоді у цей період навчання в умовах закладів вищої освіти, коли спостерігається найінтенсивніший індивідуальний розвиток особистості, про що ми писали вище. Значущими розглядали умови організації не лише індивідуального розвитку, а, й, водночас, формування індивідуальної системи моральних цінностей кожного студента.

Все ж, у сучасних умовах функціонування закладів вищої освіти їх не слід розглядати як єдині та основні центри (інституції), які проєктують траєкторію

розвитку майбутніх педагогів, адже вплив інших чинників є не менш значущим для ціннісних орієнтацій та механізмів надання для них переваг.

Студент, беручи участь у різних колективах, об'єднаннях, групах чи мікро групах підлягає впливу інших осіб із різними нормами та правилами, унаслідок чого змінюється його поведінка, набуваються нові якості, формуються цінності.

У ситуації перманентного впливу множинних особистісних зразків, які заповнюють не лише академічне середовище, а й особистісний простір кожного окремо взятого студента, формується індивідуальна система моральних цінностей.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать про те, що саме така система перебуває у неподільній єдності із середовищем та соціальною групою, в якій перебуває особа. Аналогічна ситуація спостерігається і щодо академічного середовища, в якому цей зв'язок прослідковується чітко і наочно. Відмінності у межах цієї системи власне й акцентують увагу на значущості впливу середовища щодо домінант у моральній сфері. “Якості особистості, – відзначала Л.Божович, є результатом засвоєння нею існуючих у певному суспільстві форм поведінки. За своєю психологічною природою це ніби синтез, сплав специфічного для певної якості мотиву і специфічних для особистості форм і способів поведінки. Формування якостей відбувається у процесі вправлянь у відповідних формах поведінки, що здійснюється за наявності визначеної мотивації” [1].

У нашому випадку, інтеріоризовані загальнолюдські моральні цінності творять основи мотивації поведінки студентів, яку зорієнтовано на вибір свого професійного шляху і на особистісне зростання та саморозвиток (рефлексію). Формування якостей зумовлює опанування відповідними загальнолюдськими цінностями, які надалі стають внутрішнім, спонукальним мотивом формування професійно-ціннісних орієнтацій.

На підставі вивчення і аналізу наукової літератури, яка є джерелознавчим підґрунтям порушеної нами проблеми, можемо стверджувати про те, що сьогодні виокремлено двадцять загальнолюдських моральних цінностей і кожній з них відповідає визначена особистісна якість. У процесі її формування відбувається становлення відповідної професійно-ціннісної орієнтації як утвердження індивідуального здобутку особистості, її морального досягнення. Діагностичними матеріалами у методиці М. Рокича слугують два списки із 20-ти термінальних та інструментальних цінностей із коротким тлумаченням їхнього змісту.

Термінальні цінності М. Рокич подає у формі переконання про те, що певна кінцева мета індивіда (з особистісної та суспільної точок зору) заслуговує на те, щоб до неї прагнути. Натомість інструментальними цінностями є переконання щодо певного способу дій, які з аналогічних міркувань переважають у будь-якій ситуації [2].

Цей перелік цінностей складено шляхом виключення синонімічних форм із значно об'ємнішого переліку, які формувались унаслідок інтерв'ювання студентів і лінгвістичного аналізу ними літературних даних для термінальних та інструментальних цінностей. На підставі такого підходу нами виявлено моральні ціннісні домінанти студентів і визначено рівні їхньої відповідності у ранжуванні (термінальні та інструментальні).

Задля кращого розуміння вище викладеного матеріалу представимо детальніше аналіз трьох цінностей.

В одержаних даних (табл. 1 і рис. 1) відображено відмінності у домінантах цінності “свобода” щодо індивідуальної та групової академічної системи цінностей. В індивідуальній системі домінанти розподілено рівномірно, 44,04 % – низький рівень.

Близько 56 % становлять – середній і високий. Розглядаємо це свідченням про недостатню обізнаність із сутністю свободи у життєвих цілях і прагненнях студентів. Поглиблений аналіз цього стану вказує на відмову студентів від вибору вказаної цінності і перехід на такі, як безпека, любов, добро та ін., з якими вони ґрунтовно обізнані.

Таблиця 1

Домінанти переваги цінності “свобода” в індивідуальній та груповій академічній системі цінностей (n=520)

Система цінностей	Рівні					
	низький		середній		високий	
	К-ть	% від загальної кількості	К-ть	% від загальної кількості	К-ть	% від загальної кількості
Індивідуальна система цінностей	229	44,04	209	40,19	82	15,77
Групова система цінностей	256	49,23	191	36,73	73	14,04

На основі інтерпретації цієї складної моральної категорії слід зазначити, що такий розподіл є характерним для молоді, яка вступає у дорослий вік. Дещо по-іншому виглядає домінанта цінності “свобода” у межах групової академічної системи (табл.1 і рис. 1), в якій високий рівень становить 29,81 %, свідчить про те, що в академічному середовищі студенти вбачають низку факторів, які зазіхають або загрожують їхній свободі. До них можемо віднести такі: навчальні обов’язки, необхідність дотримуватися усталених норм і правил, які пригнічують індивідуальну активність і вплив на інших осіб, функціонування особистісних і речових залежностей.

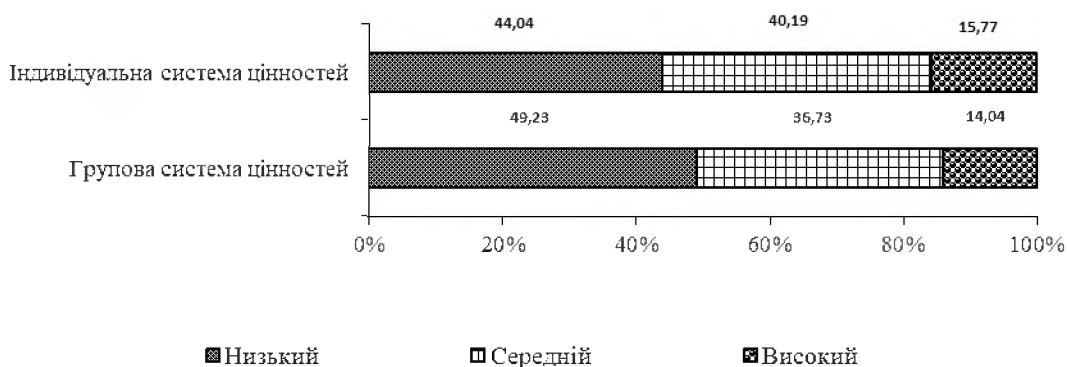

Рис. 3.1. Візуальне представлення домінанти переваги цінності “свобода” в індивідуальній та груповій академічній системі цінностей (n = 520)

На підставі аналізу цінності “свобода” доходимо до загального висновку про те, що наявні відмінності між індивідуальним і груповим вибором у системі цінностей суттєве значення має відсутність чітких знань про її сутність, що негативно впливає на стан виховання загалом. Негативною стороною такого стану розглядаємо той факт, що студенти у своїй індивідуальній діяльності готові у розмові з наведеними логічними аргументами багато чим готові поступатися, однак, коли вони об’єднані у колектив (групу) така готовність не виявляється.

Щодо цінності “доброзичливість” (табл. 2 і рис. 2) зауважимо, що в індивідуальній (45,96 %), та груповій (40,00 %) системі цінностей її подають на рівні низьких показників. Нагадаємо, що у наведених нами дослідженнях учених доброзичливість педагога віднесено до його пріоритетних індивідуальних цінностей. Водночас одержані результати свідчать про дещо індиферентне ставлення студентів до цієї цінності. Відповідно, ситуація нашоюхує нас на формування наступних зауваг.

Таблиця 2

**Переваги цінності “доброзичливість”
в індивідуальній і груповій академічній системі цінностей (n=520)**

Система цінностей	Рівні					
	низький		середній		високий	
	К-ть	% від загальної кількості	К-ть	% від загальної кількості	К-ть	% від загальної кількості
Індивідуальна система цінностей	208	40,00	192	36,92	120	23,08
Групова система цінностей	239	45,96	140	26,92	141	27,12

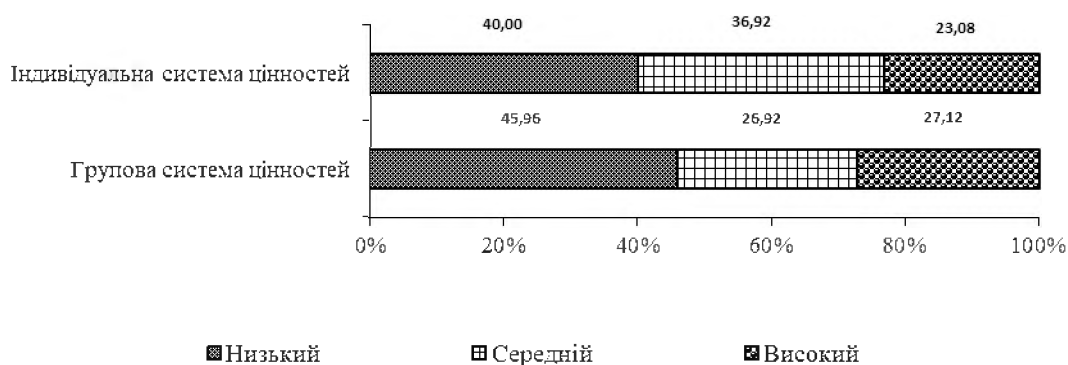

Рис. 2. Переваги цінності “доброзичливість” в індивідуальній і груповій академічній системі цінностей (n = 520)

По-перше, це поширена змагальність і конкурентність не лише у навчанні, а й у інших сферах суспільного життя, що зумовлює певне нівелювання у сприйнятті справедливості як цінності; по-друге, проблема безробіття і боротьби за місце для професійної самореалізації; по-третє, непослідовність суспільної та політичної ситуації, що зніціювала відсутність адекватного оцінювання іншої особи; по-четверте, упродовж останніх років спостерігається стрімке скорочення дій, які спрямовані на те, щоб поділитися частиною свого з іншими.

Дані про інтерпретацію і взаємозв'язки означеної цінності з іншими передбачають глибокий аналіз ситуацій із оцінюванням доброзичливості в аспекті моральної активності. Цю проблему розглядаємо настільки важливою, що у вищих навчальних закладах доцільно було б започаткувати формування інтерперсональної поведінки.

Черговою цінністю, яка нами була проаналізована у домінантах індивідуальної та групової академічної системи цінностей обрано “відповідальність” (табл. 3 і рис.3). Означена цінність присутня у ціннісній парадигмі студентів із досить

відчутною розбіжністю не лише в межах кожної із систем, а й між системами. У навчанні “відповідальність” як цінність є переважаючою порівняно з іншими. Таке визнання пояснюємо його безпосередньою зумовленістю навчальним, професійним і суспільним змістом.

Таблиця 3

Переваги цінності “відповідальність” в індивідуальній та груповій академічній системі цінностей (n = 520)

Система цінностей	Рівні					
	низький		середній		високий	
	К-ть	% від загальної кількості	К-ть	% від загальної кількості	К-ть	% від загальної кількості
Індивідуальна система цінностей	245	47,12	161	30,96	114	21,92
Групова система цінностей	264	50,77	151	29,04	105	20,19

Студенти, які надали перевагу вказаній цінності у груповій системі наголошують на її реалізації у форматі суспільних і професійних норм: 20,19 % відзначають її домінуючою на високому рівні. Ця обставина засвідчує, що студенти схиляються до відповідальної поведінки в академічному середовищі і, виконуючи суспільні обов’язки, роблять це з великою відповідальністю. Такою самою є ситуація в індивідуальній системі цінностей: 21,92 % визнають її на високому рівні, що є значно нижчим показником переваги цієї цінності проти очікуваної.

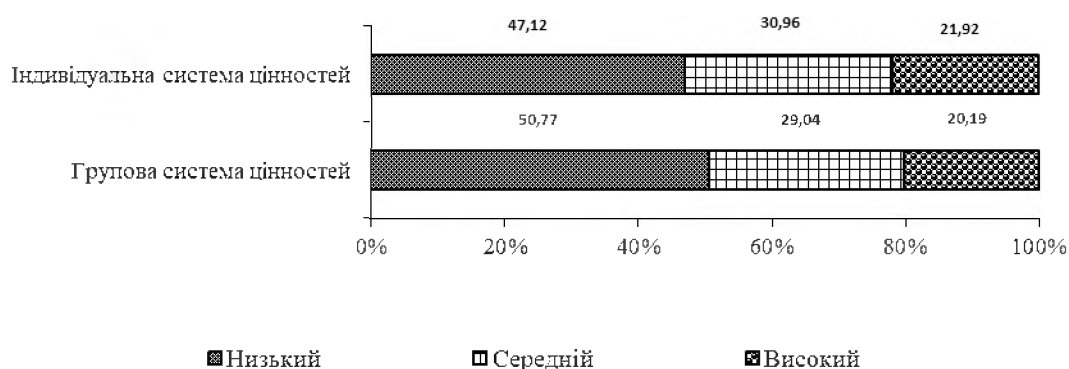

Рис.3. Переваги цінності “відповідальність” в індивідуальній та груповій академічній системі цінностей (n = 520)

Загалом, рівневі показники означеної цінності у згаданій системі розглядаємо свідченням про несформованість установок студентів на самоосвіту і самовиховання. Можемо припустити, що така ситуація є своєрідною реакцією студентів на суспільні, політичні та економічні зміни, які відбуваються в суспільстві. Однак, це не виправдовує їхнє ставлення.

Висновок: Відповідно, слід докладати зусилля щодо формування індивідуальної системи цінностей на всіх етапах навчання – професійної підготовки майбутніх педагогів.

Література

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: Избр. психол. тр. / под ред. Д.И. Фельдштейна ; Рос. акад. образования, Моск. психол.-соц. ин-т. – 3-е изд. Москва: МПСИ ; Воронеж: МОДЭК, 2001. 349 с.

2. Леонтьев Д. А. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности. Вестник МГУ Сер. 14., Психология. 1996. № 4. С. 35–44.

References

1. Bozhovych L. Y. Problemy formirovaniya lichnosti: Yzbr. psikhol. tr. / pod red. D.Y. Feldshteina ; Ros. akad. obrazovaniya, Mosk. psikhol.-sots. un-t. – 3-e yzd. Moskva: MPSY ; Voronezh: MODЭК, 2001. 349 s.
2. Leontev D. A. Ot sotsyalnykh tsennostei k lichnostnym: sotsyohenez y fenomenolohiya tsennostnoi rehuliaty sy deiatelnosti. Vestnyk MNU Ser. 14., Psikholohiya. 1996. № 4. S. 35–44.

Одержано статтю: 1.02.2018

Прийнято до друку: 15.02.2018

УДК: 378.14

DOI: 10.15330/esu.12.124-130

Олег Лісовець,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова (м. Київ, Україна)

Oleg Lisovets,

pedagogical sciences candidate, associate professor
National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine)

lisooleg@gmail.com

ПОЗААУДИТОРНА НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL ACTIVITY AS THE COMPOSITION OF SYSTEM OF FORMING THE SOCIAL AND LEGAL COMPETENCE OF FUTURE SOCIAL WORKERS

У статті проаналізовано форми і методи позааудиторної навчальної діяльності студентів-майбутніх соціальних працівників, що сприяють формуванню їх соціально-правової компетентності. Розглянуто самостійну роботу студентів, соціально-правовий зміст практик, специфіку науково-дослідницької діяльності студентів щодо вивчення соціально-правових проблем і явищ. Представлено досвід впровадження позааудиторних форм і методів роботи в межах реалізації моделі системи формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: *позааудиторна навчальна діяльність, соціально-правова компетентність, самостійна робота, науково-дослідна робота.*

The article the forms and methods of extracurricular educational activity of students-future social workers, contributing to the formation of their social and legal competence are analyzed. The extracurricular educational activity as planned academic, practical and research activities of students, performed in non-auditing time are defined. This happens in accordance with the tasks and instructions of the teacher, but without his direct participation. The forms and methods of independent work of students (preparation for seminars, practical tasks and individual tasks) in the study of educational disciplines of social and legal direction are considered.

The social and legal content of the practice (study, volunteer, educational, industrial) of students of the specialty “Social work” is determined: studying normative documents, familiarization with the experience of protecting the rights of clients, development and implementation of measures, protection programs.

The specifics of research activities of students of future social workers on the study of social and legal problems and cases are described. Among the forms of organization of this work we have identified: organization of student research (course, diploma, master’s thesis, scientific reports, theses,